

István Lajos

SZOKÁSOK, HIEDELMEK A SÓVIDÉKI NÉPI ÁLLATTARTÁS KÖRÉBŐL

Az idősebb állattartók emlékezetében napjainkig számtalan szokás, hiedelem őrződött meg. Az alábbiakban az e téren végzett gyűjtésemet mutatom be. Átala őscink hitvilágába láthatunk be.

A gyűjtést 1979-1981 között végeztem. Segítségemre volt Ambrus Lajos tanár is, akinek ezúton mondok köszönetet.

1. Vegyes

1. Az olló élet karácsony szombatján bekötötték és nem vágta vele, egészen vízkeresztig (dec.24.-jan.6.), hogy a következő nyár folyamán farkas, medve kárt ne tudjon tenni a legelőn lévő állatokban.

2. Karácsony és vízkereszt között nem volt szabad mosott ruhát, sem a tornácra sem a szabadba kiteríteni, mert a háznál lévő állatok bőre rúdra kerül az év folyamán. (Az állatok elpusztulnak.)

3. Nagyon sok helyen a pajtaajtó küszöbére egy lópatkót szegeztek, befelé fordítva, azért, hogy a szerencse a pajtába menjen.

4. Tavasszal, amikor a marhákat hajtották ki a legelőre, hogy a vadtól és más nyavalyáktól meg legyenek védve, a pajtaajtó vagy a kapu küszöbénél egy láncot helyeztek keresztbe és az állatokat azon keresztül léptették. (Ilyet utoljára 1955. május 15-én láttam Korondon az akkor 54 éves Imre Gergelynél, az Alszeg utcában.)

5. Ha az állat beteg, gyanúsán viselkedett, mindjárt mondták: “megigézték”. Ilyenkor *vizet vettek*. A vízvetés abból állott, hogy egy csupor vízbe három égő paraszat tettek, mind a háromra imádságot mondtak, a szén (a kialudt parázs) leszállott a csupornak az aljára (fenekére), akkor az állat meg volt igézve. Ilyenkor a szenes léből az állattal három cseppet megittattak, a megmaradt vizet olyan helyre öntötték, ahol nem tapossa fel senki.

6. Nagyon sok helyen a kicsiborjú és bárány fülébe piros bojtot tettek, hogy ne igézzék meg.

7. Szent András (nov.30.) napján beregnek a farkasok (párzanak). Csordában járnak. Az állatokat nem szabad kint hagyni éjszakára.

8. Ha húsvét nagypéntekén esik az eső, mételyesek lesznek az állatok. Sok lesz a májmétely.

9. Ha Gyertyaszentelő napján (febr.2.) az eszterhéj megcseppen, az *izzékat* el kell tenni, mert hosszú lesz a tél.

10. A pálcát, mellyel a pásztor Szent György napján kihajtja az állatokat, Szent Mihály napig kell vinni, hogy ne vesszen el egy darab sem a csordából.

11. Az eladott állattal szerencsepénzt kell adni. Ezen pénzt koldusnak szokták odaadni, hogy legyen az állathoz szerencse.

12. A kötelet, amellyel az állatot a vásárra vezetik, oda kell hagyni az állattal a vevőnek, hogy legyen szerencséje az állathoz.

13. Ha *elkárosult* egy állat, azt tartották, hogy háromszor *rea tart* (a gazdának három darab állatja pusztul el).

14. A vásárba menő ember nem borotválkozott meg, tiszta ruhát sem vett fel, hogy legyen szerencséje.

15. Vásárba induláskor, ha férfi ment a házhoz, szerencsét jelentett. Ha elindultak s fehérréppel találkoztak és még ráadásul üres edény volt nála, vékony szerencsét jelentett.

16. Amikor a macska mosakodik az első két lábával és felteszi a lábát a fölére fölül, hideg lesz.

17. Kutya- és macskakölyköt, amíg a szeme ki nem nyílik, fehérréppel nem szabad megfogni, mert a kenyértészta nem kél a keze után.

18. A házhoz hozott macskakölyökkel az asztal vagy a fűtő lábát visszájára meg kell kerülni, hogy szokjon a házhoz, ne menjen el.

2. Ló

1. Korondon szokásban volt, hogy amikor lovat adnak el, a *farkarépájáról* egy tincs (csomó) szőrt (lófarkat) kivágtak úgy, hogy azt a vevő ne vegye észre. Ezen szőrt a pajtában tartották, hogy a szerencse ezzel ott maradjon. (E szokást az 1950-es években Oláh Domokos 66 éves korondi lakos még gyakorolta.)

2. Akasztott ember ujjasából vágott posztóval súrolták meg a lovat, hogy legyen kövér, a szőre pedig szép fényes. (Korondon általánosan ismert volt.)

3. Amikor a szél megszorította a *kólikás* lovat, keresetlen kővel súrolták a hasát. Keresetlen kő, amelyik a legközelebb van. Ha volt kéznél olyan posztókalap, melyben Szent György és pünkösöd között zöld levelibékát ráztak meg, ezzel kellett súrolni a hasát, ez használt a legjobban. Szarvasmarháknál is használták felfúvódás ellen. (Általánosan ismert.)

4. Hogy a lovat a szépségéért ne igézzék meg, a legelőről ne lopják el, a hajába vagy farkába piros szalagot kell kötni. (Molnos Peti Lajos korondi adatközlő, kovácsmester. 1930-ban vasalt meg két szép sárga csikót. A gazda a farkukba piros szalagot kötött, de még ezen a nyáron elhajtották a legelőről a lótolvajok.)

A ló tartó cigányok még ma is szalagot fonnak a ló hajába, farkába. Azt tartják, az óvja a rossztól, az ördögtől.

5. Mikor lovat csapnak ki a legelőre, kovácsfogót asszonycsizmaszárba kell dugni, hogy a farkas ne tudja a száját kinyitni, ha meg akarja támadni a lovat. A lovat a fogón át kell léptetni. Ezt a korondi sátoros cigányok gyakorolták és még ma is egyrésziük gyakorolja. (Adatközlő Burcsa Lajos 47 éves.)

6. Ha a lovak a szekér előtt egyszerre vizelnek, szerencsét jelez. (Általánosan ismert.)

7. Csikós kabalát csikózás után egy hét múlva fognak hámba. Amikor az utcáról kimentek és fehérnéppel találkoztak, nem tartották szerencsének a csikóra nézve. (Általánosan ismert.)

8. A lovaknak a haját ördögök fonják be. (Általánosan ismert.)

9. Ha a ló az első lábával kapál, mehetnékje van. (Általánosan ismert.)

10. Fehér lóval találkozni szerencsét jelent. (Általánosan ismert.)

3. Szarvasmarha

1. Nagyon sok helyen a pajtaajtó tokjába bele volt fúrva két oldalt és felül, a furatba egy-egy cikk fokhagyma bele volt dugva, hogy a boszorkányok ne tudjanak a pajtába bemenni. (Általánosan ismert. Máthé Száraz János 37 éves, ezelőtt pár évvel még a korondi Simó M. Péternénél látta.)

2. Nagyon sok helyen a pajtaajtót és a *könyöklőt* (azon nyílás, melyen keresztül a csürből a szénát a jászolba beteszik) a tehén borjadzásakor, körbementék fokhagymával, hogy a boszorkányok ne tudjanak bemenni és ne tudják a tehén tejét elvinni. (Általánosan ismert.)

3. A tehénfejő sajtárt nem szabad a folyóvízen visszajára mosni, mert a tehén tejét elviszi a víz. (Adatközlő: Adrássy Ferenc 45 éves, Parajd.)

4. Régen a boszorkányok szokták elvinni a fejős tehén tejét. Ilyenkor Hegedűs Szőcs Mártont szokták elhívni a tehén tejének a visszahozása végett. Atyhából, Pálpatakáról, Fenyőkútról, s "körül lévő" tanyákról, szekérral jöttek érte. A következőket szokta csinálni. A pajta ajtóját – melyben a tehén volt – és a könyöklőt fokhagymával körülkente. A tehén szarvát átkötötte cémával. A céna közepére kötött egy másik cémát, ezt a tehénnek a hátgerincén végig húzta, befokhagymázta. Ekkor előkerestette a házigazdával azt a pokrócot, amelyikkel a borjút születésekor először betakarták. Ezt a pokrócot összehajtogatták, a pajtaajtó küszöbére tették és elkezdték ütni, úgy, ahogy csak tudták. Helyenként fejszefokkal ütötték. Aki a kapun legelsőnek bement, az vitte el a tejet, mert amikor a pokrócot ütötték, az illető bemenőt ütötték, az érezte, csak nem lehetett látni. Ilyen

esetek alkalmával egy-egy életre szóló harag támadt a tehéntartó gazda és az odamenő személy között.

Szőcs Marci bá, ahogy a nép nevezte, amikor ment el onnan, ahova a tehén tejét visszahozta, azt hagyta hátra a tehén gazdájának, hogy a tehénnek adjanak eleget enni, sarjút, *locsát* s jó *csihányos* szénát, s biztos, hogy a tejet visszahozzák. A legtöbb esetben a rosszul kúrált – takarmányozott – tehénnek a tejét vitték el a boszorkányok.

Szőcs Marci bá betegségeket is gyógyított a teheneknél. Egy félliter jó erős borseprőpálinkából – melyből közben iszogatót – keresztet vetett a tehén farára s mondókát hadart. Vigyázott arra, hogy senki se értse, nehogy ezen varázsigét más is eltanulja. Hegedűs Szőcs Márton a századunk első felében élt Korondon, Korond és Árcsó fürdő között volt egy vízimalom, itt egy csoportban négy lakóház volt a malommal együtt. Ezen helységet Mátéfalvának nevezték és nevezik ma is. A fent említett település idősebb lakosai majdnem mindannyian emlékeznek tevékenységére.

Kicsi Józsiné, szül. Biró Ráki is értett a tehéntej visszahozatalához, ha boszorkány vitte el. Egy üvegbe orvosságot kavart. Ebből a tehén homlokára keresztet húzott. Elő kellett keresni azt a rossz ujjast vagy pokrócot, amelyikben borjazáskor a borjút kifogták, s a pajta küszöbén addig ütni, amíg a boszorkány megjelenik. Vigyázni kellett, hogy a megjelent személy elmenéskor még egy forgácsdarabot se vigyen el, mert akkor nem volt sikeres a varázslat.

Az 1920-as években Tóth Ferenc igénybe is vette *Rákinén* tudományát. A megnevezett személy meg is jelent, de nem volt fekete a képe az ujjásra mért ütésektől. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

A századelőn Szováán is volt egy kuruzslóasszony, Pesztoláki Veronika. Ő is a boszorkányok által elvitt tejet tudta visszahozni. (Adatközlő Lukács István 86 éves.)

5. A Sóvidék tehéntartó gazdáinak nagy többsége ma is tartja, hogy amikor a tehén megborjazik, három napig a háztól nem adnak ki semmit. Ha bármit kiadnának, ezzel elvinnék a tehén tejét. (Általánosan ismert.)

6. Amikor a tehén megborjazott, egyesek – népi nyelven mondva – a *pokláját* (placenta) *forrás fejébe* (merről jön a mezei kútba a víz) temették el, hogy a tehén több tejet adjon. Ez inkább a fenyőközi részen volt szokásban.

7. Ahogy a borjú megszületett, a körméről a lehámló réteget leszedték, ezt korpába kavarták és az első “fess” tejet arra fejték és a tehénnel megétették, hogy legyen jobb tejelő. Amit a tehén meghagyott, abból pogácsát csináltak s eltették, s ha a hat hét alatt a tej elapadt, a pogácsát a tehénnel megetették. (Általánosan ismert.)

8. Két karácsony között (dec.25.-jan.1.) nem szabad a guzsalyat a szomszédba vinni, mert azt a rudat viszed, amelyre a szomszéd tehenének a bőrét terítik. (Általánosan ismert.)

9. A forralni tett tejet nem szabad kifuttatni a kályhára, mert ha kifut, a tehen tőgye felsebzik. (Általánosan ismert.)

10. Amikor a tehenet először csapják ki a mezőre, a farkába piros szalagot kell kötni, hogy ne hagyja a tejet a mezőn. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

11. Amikor a tehenet először csapják ki a legelőre, a füttőbe vasat kell tenni, hogy a farkas ne bántsa. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

12. Ha a legelőre való kicsapáskor a tehen a fejét megrázza, akkor fel fogják falni a farkasok. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

13. Fejés után keresztet kell húzni ujjal a tehen farára, hogy a tejet ne hagyja a mezőn és a boszorkányok se vigyék el. (Általánosan ismert.)

14. A jármot fonyaszték zsírral kell bekenni, hogy ne törje fel az ökrök vagy a tehenek nyakát. (Általánosan ismert.)

15. A tehen borjazáskor az első fejésből "gulásztát" kell főzni. A gulászta főzés nem egyéb, mint az első szoptatás után a tőgyben maradt, kifejt tej felfőzése. Azért kell kifejni a tejet, hogy a tehen bőtejű legyen. (Általánosan ismert.)

16. Akasztott ember kötelével kell megdörzsölni a tehen farkát, jobban hízik. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

17. Amelyik fehérmarha délben evés után prüszent vagy könnyezik, nem lesz jó jármos. Dög lesz. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

18. Pipa Mária látta, hogy a nagyapja, Pipa Zsiga a sófalvi hegyen a tehen pokláját egy régi kerékagyon (kerékfej) húzta át, hogy a boszorkányok ne vigyék el a tehen tejét. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

19. Ha boszorkány vitte el a tehen tejét, a pajtaajtó előtti nagykörre mosogatót kell tenni, s azt fejszefokkal addig ütni, míg a tettes meg nem jelenik. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

20. Ha a borjadzó tehen a láncába-kötelébe lépik, ünöt ell, ha két első lábával a jászolba lép, bikát. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

21. Ha kimeszelték a pajtát, a sarkába keresztet maszatoltak a boszorkányok ellen. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

22. A borjadzás után három napig nem adnak senkinek tejet, nehogy elvigyék a tehen tejét is. (Általánosan ismert.)

23. A pajtaajtót, a könyöklőt és a tehen szarvát be kell kenni fokhagymával, hogy a rossz szellemek a tehenet ne bántsák. (Általánosan ismert.)

24. Ha rossz szellem vitte el a tehen tejét, kellett meríteni egy *csipor* mákot, abból három szemet a tehen abrakjába kellett tenni. Mire a mák elfogyott, a tehen teje megjött. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

25. A fát tövével kell a füttőbe betenni, mert ha nem, farral születik a borjú. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

26. Borjadzás után nem szabad a pajtából három napig a ganét kihányani. (Általánosan ismert.)

27. Este naplemente után nem szabad a pajtából a ganét kihányni, mert a szerencsét kihányják vele. (Általánosan ismert.)

28. Ha boszorkány vitte el a tehén tejét, forró vaslapátra kell tejet fejni. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

29. Ha boszorkány vitte el a tehén tejét, a gazda a kabátját vesse le, tegye a pajta küszöbére, s addig üsse, míg a boszorkány vissza nem hozza a tejet. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

30. Ha az állatok nyugtalanzkodnak, az idő megváltozik. (Általánosan ismert.)

31. Ha a tehén a szőrét visszafelé nyalja, eső lesz. (Általánosan ismert.)

32. Amikor a tehenet vitték a vásárra, a szőréből kivágtak, hogy a szerencse maradjon a háznál. (Ismert.)

33. Amikor az előhasú – első borjas – tehén megborjazott, az asszony a fersinget le kellett vesse, ezen a borjút háromszor áthúzták és a fersinggel a tehenet háromszor megkerülték, hogy a boszorkányok a tejet ne tudják elvinni. (Adatközlő: Szász Andrásné szül. Nagy Rozália 46 éves, Felsősfalva.)

34. Azzal a törlőronggyal lehetett a tehén tejét ellopni, amelyekkel fejéskor a tehén tőgyét szokták törölni. Ha ezt ellopták, a tehén tejét is elvitték. E törlőrongyot vissza kellett lopni és akkor a tej is visszajött. (Adatközlő: Kacsó Géza 76 éves, Alsósfalva.)

35. Az elkárosodott állat fejét a kapuküszöb alá temették el, szemmel visszájára, hogy a szerencse jöjjön vissza. Ezt csinálták még az 1930-as években Korondon, Tófalvi Mózesnél. (Adatközlő: Tófalvi Lajos 55 éves, Korond.)

36. Szolokmában Oláh István major az elhullott állatokat mindig olyan gyümölcsfának a tövébe temette el, amelyik nem termett gyümölcsöt, hogy a fa termékenyüljön meg és az állattartáshoz a szerencse térjen vissza. (Adatközlő: Jakab Elek D. szül.1902, Szolokma.)

4. Disznók

1. Pálpatakán és Fenyőküton disznóöléskor a disznó körmeit elégették, hogy a malacokat a boszorkányok nehegy megrontsák. (Adatközlő: Molnos Gergely 66 éves, Korond.)

2. Pálpatakán és Fenyőkúton disznóöléskor a disznót nem forrázták meg kopasztásra, csak szalmával perzselték. A szalmát szentelt gyertyával (Gyertyaszentelőkor, febr. 2-án szentelték a római katolikusoknál) gyűjtötták meg, hogy a *disznókőccség* ne romoljon meg. (Adatközlő Molnos Gergely 66 éves, Korond.)

3. Téli disznóölés idején, ha anyadisznót hízlaltak meg és azt vágták le, a felbontás előtt a disznó hasáról a csicseket levagdosták és a disznópajtába *visszavették* (dobták), hogy legyen máskor is malac és disznó. (Általánosan ismert.)

5. Juhok

1. A majoroknál (juhásztorok) kiszálláskor, amikor a juhokkal szálltak ki a legelőre – ez rendszerint Szentgyörgy napján, április 24-én szokott lenni – az első fejéskor a fejővederbe egy nagyobb értékű fémpénzt tettek és a tejet erre fejték, hogy a juhok sok tejet adjanak a nyár folyamán. Korondon 1977. április 24-én Ambrus Balázs, az mtsz majora még ezt csinálta. (István Lajos gyűjtése.)

2. Korondon régebb a majorfogadóban az emberek sapkával a fejükön koccintottak áldomásívás közben, hogy a juhok egészségesek legyenek. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

3. Ha a juh tőgyében a tej megkövesedett, szentelt *cikóval* (húsvét virágvasárnapján szentelt barka) füstölték, hogy helyrejöjjön. (Általánosan ismert.)

4. Tavaszi juhnyírás után a juhnyíró ollót szorosan összekötötték, hogy a farkas ne vigye el a juhot. (Általánosan ismert.)

5. A major kiszállás után az első nap a kosárból felhúzott egy lészát, a részre kihúzott egy láncot, olyan magasan, hogy a juhok alatta bújhassanak át. Ha nem bújtatja át, elviszi a farkas a nyáját. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

6. Ha az esztenánál valakit forró *zsemlicével* kínáltak meg, nem volt szabad megfűjni, mert a hőt a juhok tőgyére fűjta, s a tőgyük felsebzett volna. (Adatközlő Tófalvi Lénárd 43 éves, Korond.)

7. Ha a juhok táncolnak, rossz idő lesz. (Általánosan ismert.)

8. Kiszálláskor a juhokat állott szentelt vízzel kell meglocsolni, hogy a vadállat ne támadja meg. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

9. Ha a juh fiadzásakor barna ember megy a házhoz, fekete kos bárány születik, ha szőke nő megy, fehér nőtény bárányt várnak, jósnak. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

6. Majorság

1. Tyúk ültetéskor a tojást férfisapkába vagy kalapba kell tenni, hogy legyen sok *kakoca*. (Általánosan ismert.)

2. Ha a tyúk kukorékolni kezd, a házat valami baj éri, ilyenkor a nyakát el szokták vágni, hogy a baj a tyúkot érje. Régebb a csűr tetején átdobták és azután kopasztották meg. Még ma is akad olyan, aki a tyúk fejét átdobja. (Általánosan ismert.)

3. Újév napján nem szabad tyúkhúst enni, mert nem lesz szerencsés az év. A majorság hátrafelé kapar, hátramaradást jelent. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

4. A *cikót* (barkát), mielőtt húsvét virágvasárnapján a pap meg nem szenteli, nem szabad bevinni a házba, mert nem fog költeni a kotló. (Általánosan ismert.)

5. A *fekete héten* (fekete vasárnap előtti hét) nem szabad tyúkot ültetni, nem lesz csirke, fekete zápon marad a tojás. (Általánosan ismert.)

6. A *tekeres héten* (fekete hét előtti hét) ültetett tyúk tekeresnyakú csirkéket költ. (Általánosan ismert.)

7. A lúdtojás héját, melyből az első pipe kikelt, összetörik, meggyújtják, hogy a pipék egészségesek legyenek. (Ambrus Lajos gyűjtése.)

8. Az eladott majorságból ki kell húzni egy tollat, hogy ne vigyék el a szerencsét. (Adatközlő Szász Andrásné szül. Nagy Rozália 46 éves, Felsőfalva).

9. Ha a tyúkok este nem akarnak elülni, eső lesz. (Általánosan ismert.)